Atatürk'ün Geometri Kitabı

Nokta, çizgi, doğru, düzlem... Üçgen, dörtgen, kare, daire... Tüm bu terimler geometriyle ilgili. Geometri ne demek? Nasıl ortaya çıkmış? Tarihteki ilk geometri kitabını kim yazmış? Peki, Atatürk'ün de bir geometri kitabı yazdığını biliyor musunuz?

Geometri, Eski Yunanca bir sözcük. Bu sözcük, yer ve ölçme sözcüklerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş. Ancak, geometriyle ilk uğraşanlar Eski Yunanlar değilmiş. Büyük olasılıkla insanlar tarımla uğraşırken ya da çeşitli yapılar inşa ederken geometriye gereksinim duymuşlar. Babillilerin, Çinlilerin, Mısırlıların basit geometrik işlemleri yaptıklarına, örneğin bir tarlanın alanını hesapladıklarına ilişkin bulgular var. Peki ya piramitler? Bu olağanüstü yapılar geometri bilgisi olmadan yapılabilir miydi?

Geometri sözcüğünü matematik dünyasına kazandıranların Eski Yunanlar olması bir rastlantı değil. Çünkü o dönemde Thales, Pisagor, Platon, Aristoteles gibi biliminsanları matematikle ilgili önemli çalışmalar ortaya koymuştu. Dolayısıyla bu kişilerin adları, ilk matematikçiler olarak tarihe geçti. Öklit de bu ünlü matematikçilerden biriydi. MÖ üçüncü yüzyılda yazdığı on üç kitaptan oluşan "Elemanlar" adlı yapıtı, tarihin ilk geometri kitabı kabul edilir.

Atatürk Sivas Lisesi'nde.

Atatürk'ün "Geometri" adlı kitabıysa ülkemizde yayımlanan ilk Türkçe geometri kitabı. Daha önce de geometri kitapları yayımlanmıştı kuşkusuz; ancak bu kitaplardaki matematik terimleri çoğunlukla Arapça ve Farsça kökenliydi.

Kasım 1928'de Harf Devrimi yapıldı. Ardından Latin alfabesi Türkçeye uyarlandı. Sonra da bu alfabenin tanıtımı ve dilin Türkçeleştirilmesi çalışmalarına başlandı. Geometri kitabının yazılması da bu çalışmaların bir parçası. Atatürk'ün matematiği ne kadar çok sevdiğini bilirsiniz. Sanırız bu sevgi, onu bir geometri kitabı yazmaya yöneltti.

Kitaba gelince... Yıl 1936. Atatürk, iki kişiyi İstanbul'daki bir kitabevine göndererek Fransızca geometri kitapları satın almalarını ister. Bu kitapları inceler ve kış ayları boyunca, Dolmabahçe Sarayı'nda bu konu üzerinde çalışır. Kitap, dönemin Kültür Bakanlığı tarafından 1937 yılında yayımlanır. Kitap üç bölümden oluşuyor. İlk bölümde boyut, uzay, yüzey, çap, çember, açı, üçgen, dörtgen, artı, eksi, çarpı, bölü, eşit, toplam ve benzeri çok sayıda matematik terimi açıklanıyor. Bu terimlerin hepsi yeni ve Atatürk tarafından türetilmiş. Atatürk, bu terimleri türetirken bunların kolay anlaşılır olmalarını da sağlamaya çalışmış. Örneğin, "müselles" yerine türettiği "üçgen" sözcüğü, "üç" ve "gen" hecelerinden oluşuyor. "Üç", geometrik şeklin üç kenarlı olduğunu ifade ediyor, "gen" ise "genişlik" sözcüğünden geliyor. Atatürk, dört kenarlı geometrik şekil için de dörtgen terimini türetmiş. Kitabın ikinci bölümünde geometrik şekillerin alanlarının nasıl hesaplandığını anlatmış. Üçüncü bölümdeyse silindir, prizma, piramit gibi üçboyutlu geometrik şekillerin alan ve hacim hesaplamalarına yer verilmiş.

Atatürk, yalnızca geometri kitabı yazmakla kalmamış, matematik terimlerinin Türkçe karşılıklarının bulunması için bir gazetenin yarışma açmasına da önayak olmuş. Okulları dolaşarak matematik derslerine girmiş. Hatta bu gezilerin birinde şöyle bir anı yaşanmış: Sivas Lisesi'nde 9. sınıflardan birinin geometri dersine girmiş. Bir kız öğrenciyi tahtaya kaldırmış ve ona sorular sormuş. Öğrencinin sorulara yanıt verirken Arapça sözcükleri söylemekte zorlandığını görmüş. Almış tebeşiri eline ve yeni Türkçe terimlerle geometri anlatmaya başlamış. Bu büyük devlet adamı aynı zamanda usta bir öğretmen. Devlet adamı, öğretmen, lider, asker, düşünür, konuşmacı... Atatürk'ün pek çok yönü var. Siz, onun en çok hangi yönünden etkileniyorsunuz? Kendinize hangi yönlerini örnek alıyorsunuz?

Atatürk'ün yazdığı geometri kitabını Türk Dil Kurumu'nun satış bölümünden ya da bu kuruluşun yayınlarını satan kitapçılardan satın alabilirsiniz. Türk Dil Kurumu'nun internet adresi:

http://www.tdk.org.tr

Tuğba Can
Çizim: Barış Hasırcı